

TERMINLARNING TIL XUSUSIYATLARI

Tashkent Medical Academy
Dadaboyeva Guzal Akbarjonovna –
*the teacher of the department of Pedagogy,
psychology and languages*
e-mail: gozalina_0606777@mail.ru

Annotatsiya

Tibbiyotda atamalar tushunchasi ancha yillar avval ko'plab olimlar tomonidan o'rganib kelingan. Xususan, butun dunyoga tanilgan faylasuf, tabobat ilmiga katta hissa qo'shgan olim Abu Ali Ibn Sino asarlarida tibbiy terminlarning ilk shaklini uchratish mumkin. Shunday qilib ushbu maqola atamalar va ularning tilni o'qitishdagi nazariy va uslubiy jihatlari haqida ma'lumot berib, uning leksik va semantik tuzilishini ham ta'kidlab o'tadi. Ayniqsa, tibbiyot sohasida, atamalar tibbiyotning asosiy bo'limlaridan biri hisoblanadi. Chunki har bir termin o'z ichida etimologik, leksik, semantik funkionalarni tashkil qiladi va tibbiyotga doir atamalarda kasallik nomlanishi o'z tarixiga egadir. Ular talaba ongida nafaqat yozma va balki og'zaki nutq shakllanishida ham muhim ahamiyatga egadir. Shunday qilib, ushbu maqola tibbiyot talabalarida kommunikativ kompetentsiyaning shakllanishida terminologiyalarning o'rnini va ahamiyatini namoyish etadi.

Kalit so'zlar: atamalar, til o'qitish, tibbiyot, kasallik, kommunikativ kompetensiya.

Annotation

This article deals with the notion of terminologies and their theoretical and structural development in medical sphere. Medical terminologies have been learnt for decades by some scholars like Avitsena (Ibn Sina). He had a great contribution to the development of medicine and medical words. Thus this article mainly discuss about aspects of terminologies in teaching language. Especially, in the field of medicine, medical terminologies are considered one of main part of medicine. Thus, this piece of work shows various methods of implementing terminologies in communicative competence. Because each term consists of etymological, lexical, semantic funks, and the naming of the disease in terms of medicine has its own history. They are important not only in the formation of written and oral speech in the student's mind. Thus, this article demonstrates the role and importance of terminology in the formation of communicative competence in medical students.

Key words: terminology, language, medicine, ESP, teaching, communicative competence.

Аннотация

В статье дается информация о понятии термина и его теоретико-методических аспектах в обучении языку, подчеркивается его лексический и семантический состав. Терминология является одной из основных отраслей медицины, особенно в области медицины. Потому что каждый термин имеет свои этимологические, лексические и семантические функции, а наименование болезней в медицинских терминах имеет свою историю.

Они важны в сознании учащегося не только при формировании письменной и устной речи. Таким образом, данная статья демонстрирует роль и значение терминологии в формировании коммуникативной компетентности студентов-медиков.

Ключевые слова: терминология, обучение языку, медицина, экстрасенсорное восприятие, коммуникативная компетентность.

Kirish: Terminologiyalarni o'rganish va uni turli sohalarda rivojlantirish ko'p yillar davomida turli olimlar va tilshunoslar tomonidan boshlangan bo'lib u ko'plab davrlarni o'z ichiga oladi. Har bir olim o'z nazariyasini ilgari surgan va ularning funktsiyalari haqida turli xil fikrlar va tushunchalarni berishgan. Ularning nazariy mohiyatini tushunish uchun ko'plab tadqiqotlar qilingan, afsuski, bu bir aniq fikrni bera olmadi. Masalan, atamalni tahlil qilish jarayonida turli xil nuqtai nazarlar mavjud: bu o'rganishlar jarayonida atama va matn o'rtasidagi uzviy bog'liqlik bo'lib, matn orqali atama tarjimasini anglash mumkin va matnda qaysi kasallik yoki tashxis haqida bilib olish mumkin bo'ladi.¹

Terminning umumiy xususiyati to'g'ridan-to'g'ri fan va zamonaviy texnologiya tiliga, uning (til) rivojlanish tendentsiyalariga bog'liq. Shunga ko'ra, fandagi o'zgarishlar ilmiy qarashlar va ularni o'rganishning yangi talablari va usullarining yaratilishiga olib keladi. Terminning zamonaviy shakllarini tahlil qilib, uning ajoyib semantik moslashuvchanligini, mavjud atamalar asosida yangi atamalarning paydo bo'lish usulini ta'kidlash lozimdir.

“Termin” tushunchasi, shakli, semantic va leksik birliklari o'n yildan beri o'rganilmoqda, shunga qaramay, ushbu tushuncha aniq ta'rifga ega emas. Ba'zan tilshunoslar maqolalarda, ilmiy ishlarda bir nechta ta'riflar berib o'tishgan, shuning uchun V.P.Danilenko o'z asarlaridan birida 19 ta ta'rifni qayd etadi, bu ularning soni cheklangan emasligini ko'rsatadi, va B.N.Golovin ushbu atamani aniqlashning yettita misolini keltiradi.²

¹ Реформатский А.А. Введение в языковедение: Учебник для вузов /А.А.Реформатский / Под ред.

² Даниленко В.П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. М.: Наука, 1977. 246 с.

Birinchidan, shuni ta'kidlash kerakki, atama bir qator fanlarni o'rganish ob'ekti bo'lib, ularning har biri o'z ta'rifini shakllantirishga harakat qiladi, albatta o'rganilayotgan ta'lim yo'nalishi xususiyatlarini hisobga olgan holda. Shu bilan birgalikda, ko'plab fanlar uchun bunday ko'p hajmli atama va atamashunoslik uchun aniq bir ta'rifini yaratish mumkin emas.

Materiallar va usullar Tibbiy terminologiyaning mazmuni bo'yicha quyidagilar keltirilgan: normal va patologik sharoitda inson tanasiga xos bo'lgan morfologik shakllanishlar va jarayonlar, uning rivojlanishining turli bosqichlarida; insonning kasalliklari va patologik sharoitlari, ularni davolash metodlari va belgilari (alamatlar, sindromlar), patogenlar va kasalliklarning tashuvchisi; inson tanasiga foydali yoki salbiy ta'sir ko'rsatadigan atrof-muhit omillari; ularning gigienik tartibga solish va baholash ko'rsatkichlari; diagnostika, kasalliklarning oldini olish va terapevtik davolash usullari; amaliyotga kirish va jarrohlik amaliyotlari; aholiga tibbiy va profilaktik yordam ko'rsatishning tashkiliy bosqichlari va sanitariya-epidemiologiya xizmati; texnik vositalar, uskunalar, tibbiy jihozlar, ularning farmakologik ta'siri yoki terapevtik ta'siriga muvofiq guruhlangan dorivor mahsulotlar; individual dorivor mahsulotlar, dorivor o'simliklar va boshqalar.

Tibbiyot olimi N.M. Shanskiy fikriga ko'ra, terminologiya, dialektizm kabi, so'z doirasi cheklangan milliy til lug'atidagi so'zlar qatlamini tashkil etadi. Ammo terminologiya dialektizmdan jiddiy farq qiladi, chunki terminologiya doirasi kelib chiqishiga emas, balki ijtimoiy jihatdan cheklangan va shu bilan terminologiya lug'at atamasiga kiritilgan (lat. terminus "chegara, tugatish") bu ma'lum bir professional sohada qabul qilingan va maxsus sharoitlarda qo'llaniladigan mahsus so'z yoki ibora. Ushbu atama kasbiy bilimlarning ma'lum bir til birliklari tushunchalarining og'zaki belgisidir. Terminologiya (atamalar to'plami sifatida) kasbiy faoliyat bilan chambarchas bog'liq bo'lgan har qanday milliy tilning avtonom sektorini tashkil etadi. Ilm-fan, texnologiya, ishlab chiqarish har bir sohasining shartlari, birinchi navbatda, kasbiy bilimlarning kontseptual aloqalari orqali namoyon bo'ladi.

Har qanday ilmiy sohasining shartlari monolex va polleksga bo'linadi. Monolex yoki bitta so'zli atamalar uchta tarkibiy turlardan biriga ko'ra hosil bo'ladi, masalan: oddiy yoki ildiz atamasi, ildizi ildizga to'g'ri keladi (no'xat, tortish, iyak, quyma, orqa, saraton); ildiz va affikslarni (rezorbtsiya, reanimatsiya, ho'llash, kauchuk) o'z ichiga olgan affiks tipidagi atama; tarkibi ikki yoki undan ko'p ildiz morfemalari (kardiografiya, qon oqimi, histokolposkop-naycha, fiberskop, choyshab) bilan ifodalangan murakkab atama (Bolotina, 2006).

Olimlar tomonidan taklif qilingan atamalarni shakllantirishning eng keng tarqalgan usullari. Grinev-Grinevich morfologik, sintaktik va so'z tarkibi usulidir (Grinev-Grinevich, 2008). Ingliz tilida morfologik atamalarni shakllantirishning birinchi va eng mashhur usuli bu konversiya. Konversiya yordamida hosil bo'lgan

atamalarga misollar transplantatsiya, bandaj, shifo, og'riq va boshqalar. (Mokina, 2010).

Natijalar. Suffiksatsiya morfologik shakllanishning eng keng tarqalgan usuli sifatida tavsiflanadi. Eng samarali atamalarni shakllantiruvchi ba'zi atamalarda -ing, -tion (-sion), -er (- yoki), -ist, -ic qo'shimchalari (yoki suffiksalar) mavjud. Bunday qo'shimchalar yordamida atamalar bemor va unga oid tibbiy amaliyotlar (peeling, maceration, terlash, suyultirish), "raqamlar" (maslahatchi, proktolog, gematolog, nevrolog, onkolog, urolog, trixolog, psixiatr, pulmonolog) va har qanday tibbiyot sistemasiga tegishli (xoletsistis, immunogen, icteric, lipotropik, toksik bo'lmagan, daktilis) (Bolotina, 2006).

Ba'zi atamalarni yasovchi qo'shimchalar faqat shu so'zlargagina tegishli bo'lib, ular soni cheklangandir. Bundan tashqari, ba'zi tillardan kirib kelgan prefiks (poly-, re-, de- va boshqalar) tobora ko'proq ishlatiladi, ularning aksariyati lotin tilida (Danilenko, 1979). Bunga misol sifatida *polymyalgia*, *polydactyly regeneration*, *revascularization readmission*, *recuperation*, *nutrition*, *reamputation*, *regression*, va boshqalar kiradi. (Bolotina, 2006).

Oddiy iboralarni murakkab "so'z ekvivalentlari" ga aylantirishni nazarda tutadigan sintaktik usul ikki komponentli atribut iborasi yordamida hosil bo'lgan atamalarni anglatadi. Bunday ibora odatda nominativ holatdagi otning asosiy elementi va aniqlovchi tarkibiy qismdan, ya'ni atributdan iborat (Grinev-Grinevich, 2008).

Ingliz tilining tibbiy lug'atida ikki komponentli atamalarning uch turi mavjud: otni aniqlashdan oldin joylashgan sifatdash iboralar (infraqizil nurlar, burun septumi, ochiq qisqartirish); ta'rifning prepozitiv funktsiyasini bajaradigan ot bilan atributiv iboralar (gepatit virusi, tirsak qo'shma, safro peritoniti, giyohvand moddalar bilan zaharlanish); iboralar, tarkibiy qismlaridan biri to'g'ri nomni bildiradi, ko'pincha bu atamani ixtirochilaridan (Robsonning fikri, Fridmanning reaksiyasi, Kocherning forsepslari (Bolotina, 2006).

So'z tarkibi quyidagi yoki misollarda ikki yoki undan ko'p ildiz morfemalarining kombinatsiyasini anglatadi: oshqozon-ichak, lipokondrodistrofiya, makroglobulinemiya, mikrosperotsitoz (Bolotina, 2006). Morfologik va sintaktik usul, shuningdek so'z tarkibi usuli yordamida hosil bo'lgan atamalar misollarini tahlil qilish, talabalarda terminlar tushunchasini o'rgatish jarayonida ularga kommunikativ kompetentlik ya'ni tibbiyot vakili sifatida yetuk mutahasis bo'lib yetishishni ta'minlaydigan aniq kasbiy nutqga ega bo'lishlari lozimdir. Shu nuqtai nazardan atamalar yosh olimlar uchun kasbiy nutqning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, atama va atamalar tushunchasi uzoq tarixga ega bo'lib inson hayotida, uning ma'lum bir kasb egasi bo'lib yetishishida juda katta ahamiyat kasb etadi. Tibbiyot doirasida, termin tushunchasi til birliklari, rivojlanish

tarixi, yozma va ogʻzaki nutqda qoʻllay olish kabi bosqichlarga ega. Ayniqsa bugungi kun zamon talabi yosh mutaxassislar uchun eng muhim talablardan biri boʻlib kelmoqda. Chunki, terminologiyalar tibbiyot mutaxassislari uchun yozma va ogʻzaki nutqni, shu jumladan kasallik tarixi, maslahat, kassalik varaqasi toʻldirish, tadqiqotchilar tomonidan darsliklarda keltirilgan barcha ma'lumotlarni anglash eng asosiy vazifadir..

Asosiy adabiyotlar:

1. Реформатский А.А. Введение в языковедение: Учебник для вузов /А.А.Реформатский / Под ред.
2. Даниленко В.П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. М.: Наука, 1977. 246 с.
3. Chiesa, D., Azizov, U. et al. (2017)Reconceptualizing language teaching: an in-service teacher education courses in Uzbekistan
4. Corson D. (1995). Discursive power in educational organizations: An introduction. In David Corson (Ed.), *Discourse and power in educational organizations* (pp. 3-15). Cresskill, NJ: Hampton Press.
5. Даниленко В.П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. М.: Наука, 1977. 246 с.
6. Dadaboyeva G.A. (2023). Theoretical aspects of medical terminologies. Conference; integration of science, education, and practice in modern psychology and pedagogy: Problems and solutions.